

TURK ADABIYOTIDA KLASSIK VA ZAMONAVIY OQIMLAR

Musurmonova D.¹

Annotatsiya:

Turk adabiyotida klassik va zamonaviy oqimlar muhim o'rin egallaydi. Klassik adabiyot ko'proq an'anaviy shakl va qoidalarga tayangan bo'lib, devon va xalq adabiyoti namunalari bilan mashhurdir. Zamonaviy adabiyot esa yangicha fikrlash, erkin uslub va ijtimoiy mavzular bilan ajralib turadi. Ayniqsa, Tanzimat davridan boshlab adabiyotda katta o'zgarishlar yuz bergan. Keyingi davrlarda esa adabiyot yanada rivojlanib, yangi yo'nalishlar paydo bo'lgan. Ushbu maqolada turk adabiyotidagi klassik va zamonaviy oqimlarning xususiyatlari hamda ular o'rtasidagi farqlar yoritib beriladi.

Kalit so'zlar: Turk adabiyoti, klassik adabiyot, zamonaviy adabiyot, devon adabiyoti, xalq adabiyoti, Tanzimat davri, Respublika davri, adabiy oqimlar, an'ana, yangilanish, uslub, ijtimoiy mavzular.

Turk adabiyoti ko'p asrlik tarixga ega bo'lgan boy va rang-barang adabiyotlardan biridir. U turli davrlarda shakllanib, har bir bosqichda o'ziga xos xususiyatlarni namoyon etgan. Adabiyot jamiyat hayoti bilan uzviy bog'liq bo'lib, unda xalqning dunyoqarashi, urf-odatlar, orzu-intilishlari va ma'naviy qadriyatlar aks etadi. Shu sababli turk adabiyotini o'rganish orqali nafaqat badiiy asarlarni, balki tarixiy va madaniy jarayonlarni ham yaxshiroq tushunish mumkin.

Turk adabiyotining rivojlanish jarayonida klassik va zamonaviy oqimlar alohida ahamiyat kasb etadi. Klassik adabiyot ko'proq an'anaviy shakl va qat'iy qoidalarga asoslangan bo'lib, unda badiiy tasvir vositalari va she'riy janrlar muhim o'rin tutgan. Ayniqsa, devon adabiyoti va xalq og'zaki ijodi klassik davrning asosiy yo'nalishlari hisoblanadi. Bu davr asarlarida ishq, sadoqat, axloq va go'zallik kabi mavzular keng yoritilgan.

Zamonaviy adabiyot esa jamiyatdagi o'zgarishlar ta'sirida shakllanib, yangicha fikrlash va erkin uslub bilan ajralib turadi. Tanzimat davridan boshlab adabiyotda yangilanish jarayoni boshlangan va keyingi davrlarda bu jarayon yanada kuchaygan. Yangi janrlar paydo bo'lib, ijtimoiy va real hayot masalalari ko'proq yoritila boshlagan.

Turk adabiyotida klassik oqimlar

Klassik adabiyot – bu turk adabiyotining uzoq tarixiy rivojlanish jarayonida shakllangan, an'anaviy qoidalar va belgilangan janrlarga asoslangan yo'nalishdir. Klassik adabiyot asarlarida odatda madaniyat, axloqiy qadriyatlar, insoniy fazilatlar va jamiyatning urf-odatlar yoritilgan. Bu yo'nalish o'zining qat'iy shakl va qoidalarga amal qilishi bilan ajralib turadi. Klassik adabiyotning muhim shakllaridan biri devon adabiyotidir. Devon adabiyoti ko'proq saroy hayoti va ziyolilar muhitida rivojlangan bo'lib, unda murakkab she'riy tuzilma, boy metaforalar va ramziy ifodalar keng qo'llanilgan. Ishaq, ma'rifat, go'zallik va axloqiy mavzular devon adabiyotining asosiy tarkibiy qismlarini tashkil qiladi. Bundan tashqari, xalq adabiyoti ham klassik oqimning muhim qismi hisoblanadi. Xalq adabiyoti og'zaki ijod orqali shakllangan bo'lib, unda xalqning hayoti, urf-odatlar, afsonalar va ertaklar aks etadi. Xalq adabiyotida til sodda, tushunarli va ritmik bo'lib, keng qatlamlar uchun mo'ljallangan. Klassik adabiyotning til, uslub va mavzulari qat'iy an'alarga asoslangan bo'lsa-da, u insoniy qadriyatlar, axloq va ma'rifatni targ'ib qilishda muhim rol

¹ Musurmonova Dinora, Sharq Tillari Fakulteti Turk Tillari Filologiyasi

o'ynagan. Ushbu yo'nalish turk adabiyotining rivojlanishida mustahkam poydevor yaratgan va keyingi asrlar adabiyotiga katta ta'sir ko'rsatgan.

Turk adabiyotida zamonaviy oqimlar

Zamonaviy adabiyot – bu turk adabiyotida yangicha fikrlash, erkin uslub va ijtimoiy mavzularni ilgari suradigan yo'nalishdir. U klassik an'analarni to'liq inkor qilmasa-da, yangi shakl va mavzularni joriy etishi bilan ajralib turadi. Zamonaviy adabiyot jamiyat hayotidagi o'zgarishlarni, insoniy huquqlarni, erkin fikrni va real voqealarni ko'proq yoritadi.

Zamonaviy adabiyotning shakllanishida Tanzimat davri muhim o'rin tutadi. Bu davrda turk jamiyatida siyosiy, ijtimoiy va madaniy islohotlar boshlandi, adabiyotda esa yangicha janrlar va mavzular paydo bo'ldi. Tanzimat adabiyoti ko'proq ijtimoiy adolat, ma'rifat va inson huquqlarini targ'ib qilgan. Keyingi bosqichda Servet-i Fünun yo'nalishi rivojlandi. Bu yo'nalish zamonaviy realizm va naturalizm uslubini o'zida mujassam etib, shaxsiy his-tuyg'ular va jamiyat muammolarini keng yoritdi. Shuningdek, o'sha davrda san'at va fan, ma'rifat va madaniyat mavzulari ham asarlarda keng qo'llanilgan. Respublika davri adabiyoti esa yangi davlat qurilishi bilan bog'liq o'zgarishlarni, milliy ruhni va zamonaviy hayot masalalarini ko'proq yoritdi. Bu davrda erkin uslub, yangi janrlar va zamonaviy mavzular keng tarqaldi.

Klassik va zamonaviy oqimlarning o'xshash va farqli jihatlari

Turk adabiyotida klassik va zamonaviy oqimlar bir-biridan ko'plab jihatlari bilan farq qilsa-da, ayrim umumiy xususiyatlarga ham ega. Har ikkala yo'nalish ham jamiyatni aks ettirish, insoniy qadriyatlarni yoritish va madaniy merosni saqlashga xizmat qilgan. Shu bilan birga, ularning til, mavzu, uslub va jamiyatga ta'siri jihatlari aniq farqlanadi.

Til jihatidan klassik adabiyot qat'iy va murakkab tuzilishga ega bo'lib, ko'pincha arab va forscha so'zlardan foydalanilgan. Zamonaviy adabiyotda esa til sodda, tushunarli va ko'proq xalq og'zaki nutqiga yaqinlashgan, yangi so'z va iboralar keng qo'llanilgan. Mavzu va g'oya jihatidan klassik adabiyot ko'proq ishq, axloq, ma'rifat va go'zallik kabi mavzularni yoritgan bo'lsa, zamonaviy adabiyot ijtimoiy hayot, siyosiy o'zgarishlar, shaxsiy erkinlik va real voqealarni ko'proq ko'taradi. Uslubiy o'zgarishlar ham sezilarli bo'lib, klassik adabiyot qat'iy she'riy shakllar va ramziy ifodalar bilan ajralib turgan. Zamonaviy adabiyot esa erkin uslub, yangi janrlar va realistik tasvir usullarini qo'llaydi. Jamiyatga ta'siri jihatidan klassik adabiyot asosan madaniy va ma'rifiy merosni saqlashda muhim rol o'ynagan. Zamonaviy adabiyot esa jamiyatni tanqidiy yoritib, o'zgarishlarga undagan va ijtimoiy ongni rivojlantirishga hissa qo'shgan. Shu tarzda har ikki oqim bir-birini to'ldirib, turk adabiyotining boy tarixini shakllantirgan.

Xulosa

Turk adabiyoti uzoq va boy tarixga ega bo'lib, har bir davr o'ziga xos xususiyatlar bilan ajralib turadi. Klassik va zamonaviy oqimlar esa bu rivojlanishning eng muhim bosqichlarini tashkil etadi. Klassik adabiyot an'anaviy shakl va qoidalarga tayangan bo'lib, insoniy qadriyatlar, axloq va madaniy merosni saqlashga xizmat qilgan. Devon va xalq adabiyoti namunalarini orqali u o'tmish madaniyati va urf-odatlarini kelajak avlodlarga yetkazgan. Zamonaviy adabiyot esa jamiyatdagi o'zgarishlar va yangi fikrlarni adabiyotga tatbiq etgan. Tanzimat davri bilan boshlangan yangilanish jarayoni, Servet-i Fünun va Respublika davri adabiyoti orqali yangi janrlar, erkin uslub va real hayot mavzulari kengaygan. Zamonaviy adabiyot jamiyatni tanqidiy yoritish, inson huquqlari va erkin fikrni ilgari surishda muhim rol o'ynagan.

Shu bilan birga, klassik va zamonaviy oqimlar bir-birini to'ldirib, turk adabiyotining boy va murakkab tarixini shakllantirgan. Ularning har biri til, uslub va mavzular jihatidan o'ziga xos bo'lsa-da, umumiy maqsad – inson va jamiyatni yoritish va madaniy merosni saqlashdir. Shu bois, har ikkala yo'nalish ham turk adabiyoti rivojida katta ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Ahmet Hamdi Tanpınar – Edebiyat Üzerine Makaleler, 1973

2. Mehmet Kaplan – Türk Edebiyatında Modernleşme, 1985
3. Orhan Okay – Türk Edebiyat Tarihi, 1990
4. Ali Canip Yöntem – Türk Edebiyatı Tarihi, 1942
5. Ahmet Yüksel – Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türk Edebiyatı, 2005
6. Abdulla Qahhor – O‘zbek Adabiyoti Tarixi, Toshkent, 1980
7. Oybek (Said Ahmad) – O‘zbek Adabiyoti Rivojlanishi, Toshkent, 1975